

LUNDS
UNIVERSITET

Rättssociologiska Enheten

C- uppsats RÄSK01 61-90 Hp

Kandidatuppsats

Nämndemän i den dömande verksamheten

- En rättssociologisk undersökning om nämndemännen på Lunds tingsrätt följer de rättsliga normerna.

Handledare: Johanna Alkan Olsson, Marie Appelstrand

Examinator: Mattias Baier

Författare: Camilla Arnesen

Abstract

After a recent discussion in the media about suitability and role lay judges in the courts, I thought their role and function should be investigated further as it is both an interesting and topical issue. The purpose of this study was to determine if lay judges follow the legal standards that govern their work and if there are trends that suggest that political views can influence the verdict, and if this political influence may be to the detriment of citizens in society. To arrive at the answer to these questions a qualitative content analysis of sentences at Lunds tingsrätt during 2009 and a quantitative survey of how lay judges at Lunds tingsrätt perciev their role have been carried out, and with the help of these investigations, the following conclusions emerged: political views may be involved in sentencing in some cases. Some of the lay judges would like that their political views are visible when they judge the case as well as felt in the sentencing. Some of the concerned lay judges considered that they have the ability of using their political views in sentencing. This is contrary to the legal standards that govern their work and can therefore be concluded that all the jurors do not follow the legal standards that govern their work. Those who consider themselves to use their political views are in breach of the legal standards that say you must be impartial and objective. The use of political views are not permitted on the judicial function, and this may lead to persons being treated unfairly, which may be detrimental to the public. Lay judges are supposed to serve as a public representative in the courts and are at the same time supposed to serve as a balance to the juridical institutions and professional judges. However, even if some lay judges contradict the decisions of the professional judges, the cases that they do not are much more frequent which maybe is an even more interesting fact that questions the role and purpose of this institution to an even larger extent than when they do not agree with the professional judge.

Sammanfattning

Efter diskussionen om nämndemäns lämplighet i domstolarna påbörjats i massmedia ansåg jag att det här borde undersökas vidare då det både är en intressant och aktuell fråga. Syftet med den här studien var att ta reda på om nämndemännen på Lunds tingsrätt följer de rättsliga normerna som styr deras arbete och om det finns tendenser som pekar på att politiska åsikter kan påverka domen, och om detta kan vara till nackdel för medborgarna i samhället. För att komma fram till svaret på dessa frågeställningar har kvalitativ innehållsanalys av domar och en kvantitativ enkätundersökning genomförts, och med hjälp av dessa har följande slutsatser framkommit; politiska åsikter kan vara med och påverka domen i vissa fall. Då en del av nämndemännen skulle vilja att deras politiska åsikter skulle göra sig gällande i dömandet och en del anser sig även ha möjligheten att använda sina politiska åsikter i dömandet. Detta strider till viss del mot de rättsliga normerna som styr deras arbete och man kan därmed konstatera att alla nämndemän inte följer de rättsliga normer som styr deras arbete. De som anser sig få användning för sina politiska åsikter har därmed brutit mot de rättsliga normerna som säger att man ska vara opartisk och objektiv. Vad som är opartiskt definieras ganska tydligt i regleringen kring nämndemanna uppdraget vad som menas med objektivt är däremot mindre tydligt definierat. Användning av politiska åsikter får inte förekomma i den dömande verksamheten, och detta kan leda till att personer behandlas orättvist, vilket kan vara till nackdel för medborgarna. Samtidigt är ju tanken att nämndemännen skall representera folket och vara en motvikt mot det mer formella rättsliga systemet och de professionella domarna. Även om vissa nämndemän skriver sig skiljaktiga är det en stor majoritet som inte gör det. Detta faktum är än mer intressant än den debatt som blossat upp den senaste tiden i tidningarna och ifrågasätter i minst lika stor grad nämndemanna institutionens funktion och roll i dagens samhälle.

Nyckelord: Nämndemän, Rättsliga normer, Sociala normer, Lunds tingsrätt, Rättssociologi

Innehåll

Abstract	1
Sammanfattning	2
1 Inledning	5
1.1 Syfte	6
1.2 Frågeställningar	6
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Disposition	7
2 Bakgrund	8
2.1 Nämndemanna institutionens historia	8
2.2 Nämndemannauppdraget	8
2.3 Nämndemannens roll och skyldigheter	9
2.4 Sammanfattning av den aktuella diskussionen kring nämndemän i media..	11
3 Tidigare forskning	14
3.1 Internationell forskning	14
3.2 Svensk forskning	15
4 Teori	18
5 Metod	21
5.1 Undersökning om nämndemän skriver sig skiljaktiga	21
5.2 Nämndemännens syn på sin egen roll	22
5.3 Borfallsanalys	24
6 Resultat	26
6.1 Resultat domar	26
6.2 Sammanfattning studiet av domar	28
6.3 Resultat enkäten	28
6.4 Sammanfattning enkätundersökning	32
7 Diskussion	34
8 Slutsats	42
9 Rekommendationer för vidare forskning	43
10 Referensförteckning	45

11Bilagor Bilaga 1.....	48
-------------------------	----

1 Inledning

Efter att Sverigedemokraterna kom in riksdagen år 2010 har en stor debatt påbörjats om nämndemäns lämplighet i domstolarna. Debatten har bland annat handlat om att man är orolig att nämndemännen ska ta in politiska åsikter i rättskipningen. Nämndemannauppdraget är inte politiskt utan man blir enbart nominerad och vald genom partiet, och ska därmed vara neutral i sin roll. Tanken är att man ska spegla hela samhället och inte partiet, och nämndemän måste till följd därav vara opartiska och objektiva. ”Nämndemän är en garanti för domstolarnas avgörande ligger i linje med den allmänna rättsuppfattningen i samhället.”¹ Men för att nämndemän ska spegla den allmänna rättsuppfattning, är denna institutions grundläggande tanke att det kan vara bra med en varierande sammansättning gällande kön, ålder. Den aktuella debatten handlar också om att det i Sverige är för hög medelålder på nämndemännen. Det är för få som ställer upp på grund av dålig ersättning, och dåligt med tid. Därför blir det en majoritet av pensionärer som sitter i domstolarna som nämndemän och de är oftast kvinnor. Efter att ha uppmärksammat denna diskussion har jag tagit mig an att undersöka hur det står till på Lunds tingsrätt. Hur ser nämndemännen där på sin roll, följer de de rättsliga normer som styr deras arbete. Detta är ett väldigt aktuellt och intressant ämne då diskussionen om detta är i full gång.

¹ Domstolsverkets publikation, (2006), *Nämndeman roll och uppgifter*, URL: http://www.domstol.se/Publikationer/Namndeman/roll_och_uppgift_tingsratt.pdf [2011-04-04], s.6

1.1 Syfte

Syftet med min uppsats är att undersöka om nämndemännen på Lunds tingsrätt följer de rättsliga normer som styr deras arbete ibland annat regeringsformen 1 kap. 9§, Rättegångsbalken 4 kap. 1§, och 13§. Min avsikt är att undersöka om nämndemännen avviker från dessa normer, och blanda in andra normer eller politiska övertygelser som kan påverka deras beslut, för att sedan undersöka om dessa beslut är till nackdel för medborgarna i samhället.

1.2 Frågeställningar

Utgångspunkten för undersökningen är att studera hur nämndemän i Lund uppfattar sitt uppdrag.

De specifika frågeställningarna jag utgått från är;

- Följer nämndemännen på Lunds tingsrätt de rättsliga normerna som styr deras arbete?
- Finns det tendenser som pekar på att nämndemännen på Lunds tingsrätt blandar in politiska normer som strider mot de rättsliga normerna som styr nämndemännens arbete i dömandet?
- Och i så fall är detta till nackdel för medborgarna i samhället?

Detta har undersökts genom att studera om det finns skiljaktiga meningar i olika domar och om dessa skiljaktiga meningar har varit till för eller nackdel för den åtalade, samt genom en enkät riktad till nämndemännen vid Lunds tingsrätt.

Ur ett rättssociologiskt perspektiv är undersökningen relevant då den belyser nämndemännens funktion i rätten. Undersökningen fokuserar på hur nämndemännen ser på sitt uppdrag, om de ser sitt uppdrag som politiskt eller om de skulle vilja att det var politiskt. Om nämndemännen anser att de får användning för sina politiska åsikter i dömandet eller om de skulle vilja få användning av dem.

Detta gör att min rättssociologiska frågeställning ligger nära Mathiesens frågeställning, ”I vilken omfattning och i så fall hur påverkar

samhällsförhållandena i övrigt utvecklingen av rättsregler och rättsliga avgöranden?”² Finns det tendenser som pekar på att sociala och politiska normer påverkar nämndemännens beslut. Utgångspunkten för nämndemännens arbete är att de skall vara opartiska, dvs. tanken är att nämndemännen inte skall ta in sina politiska åsikter i dömandet. Skulle de göra detta bryter de mot de rättsliga normer som styr deras arbete. Dagens debatt kring nämndemän handlar bland annat om detta. Därför är det utifrån ett rättssociologiskt perspektiv viktigt att undersöka hur det står till i praktiken.

1.3 Avgränsningar

Jag har valt att enbart studera nämndemännen på Lunds tingsrätt på grund av tidsmässiga skäl. I studiet av rättsliga avgöranden har jag begränsat mig till läsning av domar utav olika slag på Lunds tingsrätt från 2009. Jag valde domar från 2009 för att domböckerna från 2010 inte vara klara då denna undersökning skulle påbörjas.

1.4 Disposition

I kapitel 1 behandlas syfte, frågeställningar, avgränsningar. I kapitel 2 ges en Här får man en bakgrund till problemet. I kapitel 3 ges en översikt på tidigare forskning både internationellt och nationellt. Kapitel 4 behandlar den teoretiska utgångspunkten. I kapitel 5 presenteras metod och tillvägagångssätt. Kapitel 6 redovisas det empiriska materialet, i kapitel 7 analyseras det empiriska materialet med hjälp av teorier, och diskuteras i relation till tidigare forskning, här blir också frågeställningen besvarad. I kapitel 8 presenteras slutsatsen och Kapitel 9 redovisar jag rekommendationer för vidare forskning.

² Mathiesen. (2005). *Rätten i samhället*. Studentlitteratur. Lund. s. 86

2 Bakgrund

2.1 Nämndemanna institutionens historia

Nämndemannainstitutionen har funnits sedan 1200 talet i varierande funktion och ställning.³ Antalet nämndemän i den dömande verksamheten har ändrats successivt, från att ha varit ett stort antal till ett mindre antal. Nämnden har även ändrats angående rösträtt genom åren. Från början har nämndemän haft en kollektiv rösträtt medan idag har de en individuell rösträtt.⁴ 1983 minskade antalet nämndemän från fem till tre och det är det som är gällande idag, då fick även nämndemännen individuell rösträtt.⁵

2.2 Nämndemannauppdraget

För att bli nämndeman i Sverige måste man kontakta ett politiskt parti i sin hemkommun och berätta om sitt intresse, sedan blir det omröstning och, det är kommunfullmäktige som utser nämndemän.⁶ När de väljer nämndemän så ska de sträva efter att få en så allsidig nämndemannakår som möjligt. Det ska vara personer av olika åldrar, kön, etnisk bakgrund, och yrken.⁷ En nämndeman får i regel sitta i fyra år, sedan görs det en ny nominering och omröstning.⁸ Innan en nämndeman börjar tjänstgöra måste denne avlägga domared.⁹

"Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag vill och skall efter mitt bästa förstånd och samvete i alla domar rätt göra, ej mindre den fattige än den rike, och döma efter Sveriges lag och laga stadgar; aldrig lag vränga eller orätt främja för släktskap, svågerskap, vänskap, avund, illvilja eller räddhåga, ej heller för mutor och gåvor eller annan orsak, under vad sken det vara må; ej den saker göra, som saklös är, eller den saklös, som saker är. Jag skall varken förr, än domen avsäges, eller sedan uppenbara dem, som till rätta gå, eller andra de rådslag rätten inom

³SOU 2002:61. *Framtidens nämndemän*. s.37

⁴SOU 2002:61. *Framtidens nämndemän*. s.38

⁵Ibid.s.39

⁶(1942:740) Rättegångsbalken. 4 kap. 7§

⁷Rättegångsbalken. 4 kap. 7§

⁸Rättegångsbalken. 4 kap. 8§

⁹Domstolsverkets publikation, (2006), *Nämndeman roll och uppgifter*, URL:

http://www.domstol.se/Publikationer/Namndeman/roll_och_uppgift_tingsratt.pdf [2011-04-04], s.4-6

stängda dörrar håller. Detta allt vill och skall jag som en ärlig och uppriktig domare troget hålla.”¹⁰

2.3 Nämndemannens roll och skyldigheter

När det gäller brottmål i tingsrätten är huvudregeln att det ska vara en juristdomare och tre nämndemän med i bedömningen.¹¹ Det är regeringen som bestämmer hur många nämndemän det skall vara vid varje domstol, och i Lunds tingsrätt tjänstgör 133 nämndemän.¹² Som nämndeman måste man ha god omdömesförmåga, vara självständig, laglydig. Har man dessa egenskaper passar man bra som nämndeman.¹³ Om en nämndeman missköter sig, kan denne bli av med sitt uppdrag. I rättegångsbalken används begreppet ”entledigats” som betyder att nämndemän kan sägas upp från sitt uppdrag.¹⁴ Om en nämndeman blivit åtalad kan denne bli entledigad. En nämndeman kan också bli entledigad om denne visar ett olämplig beteende som kan skada allmänhetens förtroende.¹⁵ Som nämndeman får man inte på något sätt ha en relation med parterna i en förhandling. Skulle man ha det måste detta meddelas. Här är reglerna för domarjäv:

”13 § Domare är jävig att handlägga mål: 1. Om han själv är part eller eljest har del i saken eller av dess utgång kan vänta synnerlig nytta eller skada;

2. om han med part är eller varit gift eller är i rätt upp- eller nedstigande släktskap eller svågerlag eller är syskon eller är i det svågerlag, att den ene är eller varit gift med den andres syskon, eller om han på liknande sätt är part närstående;

3. om han till någon, som har del i saken eller av dess utgång kan vänta synnerlig nytta eller skada, står i förhållande, som avses i 2;

4. om han eller någon honom närstående, som avses i 2, är förmyndare, god man eller förvaltare för part eller eljest parts ställföreträdare eller är ledamot av styrelsen för bolag, förening eller annat samfund, stiftelse eller annan sådan inrättning, som är part, eller, då kommun eller annan sådan menighet är part, är ledamot av nämnd eller styrelse, som handhar förvaltningen av den angelägenhet målet rör;

¹⁰ Rättegångsbalken, Kap 4. 11§

¹¹ Domstolsverkets publikation. (2009), *Domstolstatistik 2009*, URL: <http://www.domstol.se/Publikationer/Statistik/domstolsstatistik2009.pdf> [2011-04-17] s.6

¹² Jönsson, Jan. *Vaktmästare, Lunds tingsrätt*, [2011-03-24]

¹³ Rättegångsbalken. 4 kap. 6§

¹⁴ Entlediga. *Nationalencyklopedin*, URL: <http://www.ne.se/entlediga> [2011-04-17]

¹⁵ Rättegångsbalken. 4 kap. 8a§

5. om han eller någon honom närstående, som sägs i 2, till någon, som har del i saken eller av dess utgång kan vänta synnerlig nytta eller skada, står i förhållande, som avses i 4;

6. om han är parts vederdeloman, dock ej om parten sökt sak med honom för att göra honom jävig;

7. om han i annan rätt såsom domare eller befattningshavare fattat beslut, som rör saken, eller hos annan myndighet än domstol eller såsom skiljeman tagit befattning därmed;

8. vid huvudförhandling i brottmål om han före denna huvudförhandling har prövat frågan om den tilltalade har begått gärningen;

9. om han i saken såsom rättegångsombud fört parts talan eller biträtt part eller vittnat eller varit sakkunnig;

eller 10. om eljest särskild omständighet föreligger, som är ägnad att rubba förtroendet till hans opartiskhet i målet. Lag (1993:348).¹⁶

En nämndeman är med och lyssnar och försöker bedöma händelsen som skett och när ett brottmål har kommit till sitt slut sätter sig juristdomaren och de tre nämndemännen ihop och överlägger. En nämndemans röst är lika stark som juristdomarens. Under överläggningen kan det förekomma skilda meningar och när detta händer, gäller den mening som är lindrigast. Det måste vara minst två personer som ha röstat likadant. Är det till exempel två nämndemän som vill fria en person och en nämndeman och juristdomare som vill fälla så kommer de två nämndemännens röster att gälla därför att de har den lindrigaste meningen. Men är inte någon av meningarna lindriga, så är det juristdomarens röst som gäller.¹⁷ - Till slut blir det en gällande dom, skulle någon av nämndemännen eller juristdomaren inte hålla med om detta beslut kan de skriva sig skiljaktig. Denna skiljaktiga mening kommer sedan med i domen som bilaga, och skickas med till hovrätten om målsägande eller den tilltalade överklagar domen. Ibland kan skiljaktig mening vara till fördel för den tilltalade och det kan därför vara bra att juristdomare och nämndemän skriver sig skiljaktiga. Men dock kan den skiljaktiga meningen också vara till nackdel för den tilltalade. Det kan till exempel handla om att en nämndeman eller juristdomare anser att den tilltalade skall ha strängare straff.

¹⁶ Rättegångsbalken. kap 4. 13 §

¹⁷ Rättegångsbalken. Kap 29. 3§

Det här ska en juristdomare och nämndeman ha i åtanke när det överlägger:

”9§ Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saklighet och opartiskhet.”¹⁸

2.4 Sammanfattning av den aktuella diskussionen kring nämndemän i media

I detta avsnitt avser jag att kort sammanfatta den debatt som pågått i massmedia kring nämndemän. Syftet är att tydligare visa på denna studies aktualitet och relevans samt peka på vilka områden kring nämndemännens roll som diskuteras. Detta avser inte ge en heltäckande bild av diskussionen utan snarare belysa hur och vilka generella ämnen som diskuteras.

I Svenska Dagbladet lyder rubriken: ”Låt oss slippa lekmän i domstolarna”. Där diskuteras att nämndemän är något förlegat och att det inte är bra för rättssäkerheten att det kan finnas fördomsfulla personer i den dömande verksamheten.¹⁹ Att det finns rasistiska yttringar är också något som nämns.²⁰ Efter det att Sverigedemokraterna kom in i riksdagen har en stor debatt påbörjats om nämndemän, och särskilt om nämndemän från Sverigedemokraterna. Debatten har handlat om att vissa politiker har uttalat främlingsfientliga åsikter som kan vara negativt för personer med utländsk bakgrund i rätten.²¹ Debattörerna har uttryckt en rädsla för att Sverigedemokraterna ska ta in politiska åsikter i rätten vilket strider mot reglerna för jäv. En av politikerna i Sverigedemokraterna har uttalat att han vill föra in sina åsikter i rätten. ”Sverigedemokraterna vill till exempel ha hårdare straff och obligatorisk utvisning av utländska medborgare

¹⁸ Regeringsformen. Kap 1. 9§

¹⁹ Abrahamsson. (2006) *Låt oss slippa lekmännen i domstolarna*. URL: http://www.svd.se/opinion/ledarsidan/lat-oss-slipa-lekmannen-i-domstolarna_370894.svd [2011-04-04]

²⁰ Svensson. (2011). *Domstolar utan nämndemän, tack!* URL: <http://ret-web05.int.retriever.no.ludwig.lub.lu.se/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=05080320110309681779&serviceId=2> [2011-04-03]

²¹ Stenborre. (2010). *Därför kan SD-politiker inte sitta som nämndemän i domstolarna*. URL: <http://www.newsmill.se/artikel/2010/09/24/d-rf-r-kan-sd-politiker-inte-sitta-som-n-mndem-n-i-domstolarna> [2011-04-04]

som begår grövre brott skrivs det i Metro”.²² En Sverigedemokrat ville döma en person med utländsk bakgrund till strängare straff i Lunds tingsrätt och en lagman var kritisk till denna nämndeman och menar att det strider helt mot vad lagstiftaren har tänkt sig. Denna lagman är orolig att Sverigedemokraterna ska politisera Lunds tingsrätt och andra domstolar,²³ vilket kan göra att domstolarna får minskat förtroende. Det här gäller alla partier, alla har partipolitisk bakgrund och gillar inte alla lagar.²⁴ Det diskuteras därför om det verkligen är lämpligt att ha personer från olika partier i den dömande verksamheten, då man hävdar att det kan innebära fara för rättssäkerheten.²⁵

Men diskussionerna handlar inte enbart om detta. För några månader sen ifrågasattes en nämndemans lämplighet efter att ha uttalat sig negativt om homosexualitet vid Malmö tingsrätt. Nämndemannen har beskrivit homosexualitet som ”onda begär” och ”ogärningar”, och att ha en sådan nämndeman kan skada allmänhetens förtroende för domstolar. Men den här nämndemannen fick fortsätta.²⁶ Ett annat omdiskuterat problem är att nämndemännen i domstolarna är för gamla. Det är oftast pensionärer som sitter i domstolen och dömer. I Hallandsposten står det att tanken är att personer med olika erfarenhet, ålder, och bakgrund ska komplettera den juridiska kompetensen.²⁷ Partier har försökt att locka yngre till förtroendeuppdraget, men

²² Gustafsson, Oldenburg. (2011). *SD vill föra in sina åsikter i rätten*. URL: <http://www.metro.se/nyheter/sd-vill-fora-in-sina-asikter-i-ratten/EVHkcdleJulY53xr1sOY/> [2011-04-03]

²³ Isberg. (2011). *Lagman kritisk mot nämndeman från SD*. URL: <http://www.skanskan.se/apps/pbcs.dll/article?AID=/20110315/LUND/703149886/1012> [2011-04-03]

²⁴ Eriksson. (2010). *Nämndemannainstitutet borde ses över, alldeles oavsett*. URL: http://www.svd.se/opinion/ledarsidan/namndemannainstitutet-borde-ses-over-alldeles-oavsett_5381907.svd [2011-04-03]

²⁵ Rosenberg. (2011). *Utse nämndemän genom lottning*. URL: <http://ret-web05.int.retriever.no.ludwig.lub.lu.se/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=057074201104054E811086D3BDBFBA4330E4DB1BB23D54&serviceId=2> [2011-04-05]

²⁶ Breitner. (2011). *Imam ifrågasätts som nämndeman*. URL: <http://www.skanskan.se/article/20110311/MALMO/110319931/1004/trelleborgvellinge/-/imam-ifragasatts-som-namndeman> [2011-04-03]

²⁷ Andersson. (2011). *Gamla nämndemän ett känt problem*. URL: <http://ret-web05.int.retriever.no.ludwig.lub.lu.se/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=05090720110312676084&serviceId=2> [2011-04-03]

det är väldigt få som ställer upp.²⁸ Ytterligare ett problem som tas upp är nämndemän som somnar. Det verkar vara vanligare än man tror. Vissa nämndemän har dåligt omdöme och bristande intresse sägs det, vilken kan vara orsaken till att de somnar.²⁹

²⁸Andrén. (2011). *Varannan nämndeman i Stockholm är pensionär*. URL: <http://www.dn.se/sthlm/varannan-namndeman-i-stockholm-ar-pensionar> [2011-04-03]

²⁹Andersson. (2011). *Nämndemän somnade i sina domstolar*. URL: <http://ret-web05.int.retriever.no.ludwig.lub.lu.se/services/archive.html?method=displayPDF&documentId=05090720110312676083&serviceld=2> [2011-04-03]

3 Tidigare forskning

Det finns inte mycket svensk forskning kring ämnet nämndemän och deras roll. Dock finns det internationell litteratur som handlar om nämndemännens roll, maktbalansen mellan nämndemän och jurister i vad gäller den information de har fått tillgång till, huruvida en utbildning inom området förbättrar möjligheterna att dra slutsatser. I nedanstående avsnitt kommer jag först att helt kort redogöra vad som skrivits i den internationella litteraturen för att i avsnittet därpå gå in på den svenska forskningen som gjorts.

3.1 Internationell forskning

Exempel på internationell forskning finns från en rad länder. Ett exempel är forskning från Kroatien där det forskats om lekmannadeltagande i beslutsfattandet.³⁰ I Tyskland undersöktes nämndemän i förvaltningsdomstolar på olika sätt,³¹ och det har även genomförts en undersökning om nämndemän i domstolarna som har hand om brottmål.³² I Danmark har det också forskats om nämndemän och jurymedlemmar.³³ Det har alltså gjorts en del forskning i andra länder men dessa studier är inte relevanta för min studie. Nedan beskrivs några av studierna som utförts:

Marijke Malsch har undersökt lekmannadeltagande i rättskipningen och hur de speglar vissa demokratiska principer. I denna studie jämförs lekmän i olika länder. Hon har intervjuat ett antal professionella domare och lekmannadomare och frågat hur de ser på sin roll. Denna studie undersöker inte Sverige men den tar upp andra europeiska länder.³⁴

³⁰ Kutnjak. (1997). *Lay participation in decision making: a Croatian perspective on mixed tribunals*. The Howard journal of criminal justice. vol. 36. no 4. pp. 406-423

³¹ Machura. (2007). *Lay assessors of german administrative courts: fairness power-distance orientation and deliberation activity*. Journal of empirical legal studies. Vol 4. No 2. Pp. 331-363

³² Zeisel. (1972). *Lay Judges in the German Criminal Courts*. The journal of legal studies. Vol 1. No 1. Pp. 135-191

³³ Anderson. (1990). *Lay judges and jurors in Denmark*. The American journal of comparative law. Vol 38. No 4. Pp. 839-864

³⁴ Malsch, Marijke. (2009). *Democracy in the courts: Lay participation in European criminal Justice*. Ashgate. Farnham.

Valerie Hans har gjort en undersökning om olika jurysystem i världen. Forskaren har fokuserat på att jämföra de olika jurysystemen och se för och nackdelarna med vanliga medborgare utan juridisk utbildning i den dömande verksamheten.³⁵ Valerie Hans har liksom jag märkt att det är begränsat med forskning om hur nämndemän/jurymedlemmar fungerar i praktiken. I en undersökning av den amerikanska juryn kom forskaren fram till att professionella domare höll med jurymedlemmarna i ca 80 procent av fallen, och när fallen handlade om brottmål var det oftast juryn som ville fria då dessa krävde mer bevis. I England däremot var de professionella domarna mer benägna att hålla med juryn när de ville fria en åtalad än att fälla den.³⁶ En annan sak som kom fram i den här undersökningen var att nämndemän inte följer rättegången så noggrant och de ställer väldigt få frågor under överläggningen. Nämndemän håller också väldigt ofta med den professionella domaren. Enligt Kutnjak Ivkovic´ är domsluten i Sverige oftast enhälliga och om det skulle förekomma skiljaktig mening så händer det bara i ca 1-3 procent av fallen i.³⁷

3.2 Svensk forskning

Den svenska forskning jag hittade fanns i Christian Diesens bok ”*Lekmän som domare*” där hittade jag ett antal undersökningar som genomförts av tidigare studenter i Sverige. Dessa undersökningar passar inte helt min undersökning men de har ungefär gått tillväga på samma sätt som jag, de har gått igenom domar för att se om det fanns skiljaktiga meningar och utfört en enkätundersökning bland nämndemän och frågat hur det ser på sitt uppdrag och sin roll som nämndeman.

”1979-1993 gjordes ett antal undersökningar bland studenter och de kom fram till att något mer än hälften har skrivit sig skiljaktiga någon gång och när nämndemän skriver sig skiljaktig beror det inte sällan på att de vill ha strängare straff.”³⁸

³⁵ Hans, Valerie (2008). *Jurysystems around the world*. The annual review of law and social science. Vol 4. No 1. Pp.275

³⁶ Ibid s.286

³⁷ Hans, Valerie (2008). *Jurysystems around the world*. The annual review of law and social science. Vol 4. No 1. pp. 289 citerar. Kutnjak Ivkovic´ (2007) Exploring lay participation in legal decision making: Lesson from mixed tribunals.

³⁸ Diesen. (1996). *Lekmän som domare*. Nordstedts juridik AB. Stockholm. S. 193 Citerar Bolding, i retfaerd, (1987). En sammanfattning av ett antal undersökningars slutsatser. Lund

1994 genomfördes en annan undersökning om skiljaktiga meningar på Stockholms tingsrätt. Studenterna som genomförde undersökningen gjorde som jag, gick igenom alla brottsmålsdomar för ett visst årtal för att se hur vanligt det var med skiljaktig mening. De kom fram till att 97 procent av 9370 domar var enhälliga. De räknade även ut hur många skiljaktiga meningar som förekom då det kan finnas flera skiljaktiga meningar i en och samma dom, och kom fram till att det var sammanlagt 460 st. Studenterna undersökte även vilken typ av fråga som var mest vanligast att man skrev sig skiljaktig i och kom fram till att påföljdsfrågan var vanligast. En tredjedel av dessa skiljaktiga meningar var till fördel för den åtalade alltså lindrigare dom. Medan två tredjedelar var till nackdel. Det vill säga strängare straff. När det kommer till andelen nämndemän som skrivit sig skiljaktig stod de för tre fjärdedelar och juristdomaren för en fjärdedel.³⁹

Samma år genomfördes en annan liknande undersökning vid Göteborgs tingsrätt, där en student kom fram till att 97,6 procent av 5212 domar var enhälliga och i resterande 2,4 procent fanns det en skiljaktig mening, vilket motsvarar 123 domar. När det gäller vilka som hade skrivit sig skiljaktig var det ca en tredjedel av juristdomarna och två tredjedelar av nämndemännen. En tredjedel av dessa skiljaktiga meningar var till fördel för den åtalade och två tredjedelar var till nackdel, alltså en strängare dom. Studenten som utförde denna undersökning kom fram till att det oftast var juristdomaren som hellre ville fälla en fria.⁴⁰ Men när det gäller påföljdsfrågan ville både juristdomarna och nämndemännen att den åtalade skulle få strängare straff. Juristdomarna ville ha högre straff när de gäller böter, och nämndemän när det gäller fängelse. Studenten kom även fram till att det var vanligast bland äldre och yngre att skriva sig skiljaktig och män skrev sig skiljaktig oftare än kvinnor.⁴¹

³⁹ Diesen. (1996). *Lekmän som domare*. Nordstedts juridik AB. Stockholm. S. 193. Citerar Berggren, Bruun. (1994) Undersökning om skiljaktiga meningar på Stockholms tingsrätt. Stockholm.

⁴⁰ Diesen, Christian. (1996). *Lekmän som domare*. Nordstedts juridik AB. Stockholm. S. 204. Citerar Von Porat Berghe, Anna. (1994) Undersökning brottsmålsdomar. Göteborg.

⁴¹ Diesen, Christian. (1996). *Lekmän som domare*. Nordstedts juridik AB. Stockholm. S. 205. Citerar Von Porat Berghe, Anna. (1994) Undersökning brottsmålsdomar. Göteborg.

2007 fick Domstolsverket i uppdrag att utvärdera hur nämndemannakåren är sammansatt avseende kön, etnicitet och ålder. De ville undersöka om målen i proposition 2005/06:180 hade blivit uppnådda efter senaste valet av nämndemän, målen var alltså att bredda nämndemannakårens sammansättning avseende kön, etnicitet och ålder.⁴² Resultaten vid den undersökningen visade att könsfördelningen fortfarande är helt jämn. Nämndemän med utländsk bakgrund hade förbättrats. Men åldern för nämndemän var fortfarande väldigt hög. Det hade visserligen blivit fler yngre men det var fortfarande långt ifrån de mål som önskades uppnås.⁴³

1995 utförde en student en enkätundersökning runt om i landet. Av 100 tillfrågade nämndemän svarade 72 stycken. En av hans frågor var om nämndemännen skulle vilja att deras politiska åsikter skulle göra sig gällande i dömandet och hälften av de svarade ville att de skulle göra det, och en tredjedel ansåg även att de hade den möjligheten. Han drog också en slutsats att en stor del av nämndemännen ansåg sitt uppdrag som nämndeman politiskt. Enligt denna undersökning anser alltså var tredje nämndeman att uppdraget är politiskt.⁴⁴

⁴² Domstolsverkets publikation. (2007). *Nämndemannakårens sammansättning*. URL: http://www.domstol.se/Publikationer/Rapporter/DV_rapport_2007_2.pdf [2011-04-20] s.3

⁴³ Domstolsverkets publikation. (2007). *Nämndemannakårens sammansättning*. URL: http://www.domstol.se/Publikationer/Rapporter/DV_rapport_2007_2.pdf [2011-04-20] s.9

⁴⁴ Diesen. (1996). *Lekmän som domare*. Nordstedts juridik AB. Stockholm. S. 302. Citerar Christer Rundkvist. (1995). Enkätundersökning bland tingsrättnämndemän i Sverige. Stockholm.

4 Teori

I den här uppsatsen har jag valt att använda mig av den rättssociologiska normforskningen vid Lunds Universitet och deras normbegrepp som teoretisk utgångspunkt. Det finns olika definitioner av vad en norm är beroende på vilken disciplin man studerar den utifrån. Enligt det rättssociologiska kunskapsintresset är det intressanta med normer att de är ”normativa och utgör sociala fakta och de måste förstås ur såväl ett strukturellt som ett partikulärt perspektiv, normer utgör individens uppfattning avseende omgivningens förväntningar på det egna beteendet”.⁴⁵ Till att börja med är normers funktion att förmedla handlingsdirektiv men det är inte alltid vi följer dessa handlingsdirektiv, i detta sammanhang brukar man tala om normens varat och börat sida.⁴⁶ När man talar om varat och börat så menar man två skilda saker. Börat handlar om hur något bör vara. I ett rättssociologiskt sammanhang handlar det ofta om de rättsliga normerna och dess innehåll som anvisar handlingar. Om man är intresserad av hur normen fungerar så kan man undersöka den empiriskt och kommer då fram till varat. Hur en norm tillämpas i praktiken. Man studerar då normens verkan.⁴⁷ Per Wickenberg anser att ”Rättssociologiskt intressant är de normer som uppträder i en social kontext, som kommuniceras i en social gemenskap, och som har sociala uppträdelseformer, sociala band, och sociala effekter.”⁴⁸

I denna undersökning kommer jag undersöka normer i en speciell kontext. Jag är intresserad av att undersöka förhållandet mellan de rättsliga normer som styr nämndemännens uppdrag (börat) och de sociala normer som i praktiken styr nämndemännens handlande genom att studera hur och i vilka fall och varför nämndemän vid Lunds tingsrätt skriver sig skiljaktiga (varat).

Jag kommer alltså både att studera nämndemännens sociala normer som styr nämndemännens syn på sin roll samt de rättsliga normerna som reglerar

⁴⁵ Svensson. (2008). *Sociala normer och regelefterlevnad*. Media-tryck sociologen. S. 45

⁴⁶ Ibid s. 45

⁴⁷ Baier och Svensson. (2009). *Om normer*. Liber AB. Malmö s. 27

⁴⁸ Baier och Svensson. (2009). *Om normer*. Liber AB. Malmö s. 69. Citerar Per Wickenberg

nämndemännens uppdrag nedan kommer en mer utförlig definition av dessa begrepp.

Sociala normer är handlingsanvisningar som styr hur man ska bete sig i ett socialt sammanhang och vad som är ett ”rätt” handlande. Inom de sociala normerna finns det sociala överenskommelser.⁴⁹ Om man skulle bryta mot dessa normer kan man bli straffad i form av en social sanktion. En social sanktion är när någon straffar en person som bryter mot den samhälliga normen.⁵⁰ I mitt fall är jag inte endast intresserad av generella sociala normer utan sociala normer om rätt och fel som är specifika för vissa politiska partier eller grupper i samhället. Dessa normer kan ses som en subkategori till mer generella sociala normer. Sociala normer är inte skrivna, utan det är normer som människor ömsesidigt har med varandra. Att studera den sociala normen är i det här fallet mycket relevant då jag vill undersöka om sociala normer kan påverka hur en nämndeman ställer sig till ett visst domslut och om detta domslut kan påverka den dömda negativt.

Rättsliga normer skiljer sig från samhälliga normer då rättsliga normer i stort sett är skrivna regler och har en bunden sanktion. Man kan dela upp rättsliga normer i olika kategorier. En del rättsliga normer är handlingsanvisningar⁵¹, och det är den typ av rättsliga normer som kommer behandlas i denna uppsats. *Pliktnormer* är en typ av normer som pekar ut hur man ska handla. Det finns tre olika typer av pliktnormer. En av dessa är *påbudet*, denna beskriver hur man ska handla. *Förbudet* beskriver att man inte får handla på ett visst sätt. *Tillåtelser* beskriver att ett visst handlande är tillåtet.⁵² Det finns även något som heter principer som man inte kan räkna som norm men som man ändå kan ha som en slags riktlinje och detta är till exempel ”Hellre fria än fälla”, vilket är en relevant ”norm” för denna studie.⁵³

Denna studie kommer alltså att undersöka nämndemännens sociala normer vad gäller hur de ser på sitt uppdrag och hur de menar att de skall döma dels genom att

⁴⁹ Baier och Svensson. (2009). Om normer. Liber AB. Malmö s. 45-46

⁵⁰ Ibid s. 46

⁵¹ Ibid s. 75

⁵² Ibid s. 78

⁵³ Baier och Svensson. (2009). Om normer. Liber AB. Malmö. S. 79

undersöka deras egna åsikter i frågan och genom att i praktiken titta på i hur många fall och vilken typ av brott nämndemännen skrivit sig skiljaktig för att sedan diskutera resultatet av dessa två undersökningar gentemot de rättsliga normer som styr nämndemännens handlande.

5 Metod

I denna uppsats har jag använt mig av kombinerat kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys av domslut och en enkätundersökning. – Den första undersökningen handlar om hur vanligt det är att nämndemän vid Lunds tingsrätt skriver sig skiljaktig. – Den andra undersökningen handlar om att ta reda på hur nämndemän ser på sig själva och hur de uppfattar sitt uppdrag. Tillvägagångssättet i båda dessa studier beskrivs i mer detalj nedan:

Som utgångspunkt för de två undersökningarna gick jag igenom en mängd litteratur för att hitta tidigare forskning på området, det fanns tyvärr inte mycket relevant litteratur till min undersökning, jag gick även igenom debattartiklar i rikstäckande tidningar som skrivits kring ämnet den senaste tiden för att hämta inspiration och tydliggöra en relevant frågeställning. Sedan genomförde jag den första studien. När det var klart utformade jag och genomförde undersökningen.

5.1 Undersökning om nämndemän skriver sig skiljaktiga

I den här undersökningen behandlas domar från 2009. Fick ut 33 domböcker med 2628 avgjorda domar⁵⁴, letade enbart efter domar med skiljaktig mening. Det tog ca 11 timmar att gå igenom de här böckerna. Sedan kopierades alla domar med skiljaktig mening, och skrev upp målnumret så att jag sedan kunde begära ut fullständiga domar. Fick tillslut ihop 69 skiljaktiga meningar. Vaktmästaren gav mig sedan en cd-skiva med fullständiga domar. När domarna från Lunds tingsrätt hade anlänt, började jag gå igenom dokumenten och leta efter det som var av intresse och delade upp det i kategorier, som sedan kodades in i en matris. En matris är en slags tabell där man skriver in det empiriska materialet i form av enheter och variabler.⁵⁵ Enheterna är det man vill undersöka, i detta fall domarna, variablerna är det svaret som man får ut av det man ville undersöka. Sedan delas matrisen upp i olika kategorier och min matris innehöll dessa kategorier:

⁵⁴ Domstolsverkets publikation. (2009), *Domstolstatistik 2009*, URL: <http://www.domstol.se/Publikationer/Statistik/domstolsstatistik2009.pdf> [2011-04-17] s.11

⁵⁵ Arvidson och Rosengren. (2005). *Sociologisk metodik*. Liber AB. Malmö. S. 75

målnummer, datum, kön på nämndeman, kön på juristdomare, typ av mål, Nämndeman/Juristdomare som skrivit sig skiljaktig, om man var skiljaktig i skuldfrågan, påföljdsfrågan, eller skadeståndsfrågan, om de har skrivit sig skiljaktig till för eller nackdel för den åtalade, och till sist hur många som skrivit sig skiljaktig i domen, och det är under dessa kategorier som man fyller i variabelvärden. Tillvägagångssättet vid analyserandet av domar kallas för innehållsanalys, detta är en metod som man noggrant granska innehållet i en text och försöker hitta det som är relevant för ens undersökning. Man analyserar texten utifrån det man vill ha reda på i olika kategorier.⁵⁶

5.2 Nämndemännens syn på sin egen roll

Till att börja med hade jag tänkt använda mig av kvalitativ metod och intervjuer, men efter att ha undersökt hur många nämndemän som tjänstgjorde på Lunds tingsrätt valde jag istället att använda mig av kvantitativ metod och enkäter, då det är till fördel när man vill ha in fakta från ett stort antal individer.⁵⁷ Eftersom jag främst är ute efter att beskriva hur det ser ut bland nämndemännen på Lunds tingsrätt så ansåg jag att kvantitativa frågor var mer relevanta. Eftersom jag ville veta hur det faktiskt förhåller sig på Lunds tingsrätt så har jag främst använt mig av ja och nej frågor. Jag anser att nämndemännen skulle kunna svara på dessa frågor utan att använda sig av någon skala. Detta är enligt *Trost* sakfrågor.⁵⁸ Till att börja med så skrevs bakgrundsfrågor där det bland annat togs med; kön, ålder och vilket parti de tillhör. Efter det skrev jag ner det som jag ansåg mig var relevant att ta med i undersökningen. Bland annat om de anser att medelåldern är för hög för nämndemän? Andra frågor som ställdes var frågor som handlade om de hade juridisk kunskap och om de vill ha juridisk kunskap. De andra frågorna som ställdes handlade om nämndemännen hade skrivit sig skiljaktig någon gång och om detta berodde på att domen inte stämde överrens med deras politiska åsikter, och till sist ställdes en fråga om de ansåg deras uppdrag som politiskt och om de tycker att de får användning för sina politiska åsikter i dömandet och även

⁵⁶ Ibid s. 361

⁵⁷ Ibid s. 159

⁵⁸ *Trost*. (2001). *Enkätboken*. Studentlitteratur. Lund. s. 63

om de hade velat få användning för sina politiska åsikter i dömandet. I slutet fanns ett öppet fält där de fick skriva i om de ville tillägga något, vilket en del personer hade gjort och detta finns med bland resultatet. Detta kan man kalla en öppen fråga.⁵⁹ Jag började arbeta med enkäten ganska tidigt i uppsatsperioden. Inspiration till frågorna fick jag bland annat från den aktuella debatten som pågår nu om nämndemän. Hittade även inspiration i några andra undersökningar som har gjorts tidigare. Dessa undersökningar finns skrivna om i Diesens bok ”*Lekmän som domare*”.

Frågorna var alltså utformade som en enkät och är ett formulär som en person besvarar med sin egen hand, det finns inte med någon intervjuare.⁶⁰ Det jag använde mig av var postenkät⁶¹, då formuläret inte var så långt, och det fanns tillgängligt på nämndemannarummet, så nämndemännen kunde svara på den när de ville. Hade till en början med tänkt skicka ut enkäten via e-post då jag tänkte att det kanske var det lättaste sättet att få tag i nämndemännen. Men efter att ha varit på tingsrätten i Lund och frågat om det gick att få tillgång till nämndemännens e-postadresser så ändrades planen därför att dessa uppgifter inte var offentliga. Jag gjorde i ordning en låda som jag tejpade igen rejält så att ingen kunde komma åt svaren. Sen lät jag den ligga där i ca två veckor.

Efter jag fått in svaren på enkäterna gjorde jag en matris av det empiriska materialet (Ett liknande system använde jag mig av vid systematiseringen av domar). Fast i denna matris var det Nämndemännen som var undersökningsenheterna, och deras svar variabelvärden. Frågorna som var i enkäten var kategorierna. När matrisen var klar var det dags att sammanställa och redovisa resultatet, vilket gjordes genom att räkna ut i procent hur stor andel som svarat ja och nej på frågorna i förhållande till hela tingsrätten, alltså inte enbart de som har svarat på enkäten utan till hela tingsrätten.

⁵⁹ Ibid s. 72

⁶⁰ Ibid s. 9

⁶¹ Ibid s. 10

5.3 Borfallsanalys

I min enkätundersökning var det endast 43 stycken som svarade av 129 stycken. Det var alltså 33 procent som svarade och 67 procent som inte svarade. Detta kan ha berott på att enkäten var ute för kort tid. Hade enkäten legat där längre tid så hade jag nog fått in fler svar. En annan sak som kan ha påverkat är att det inte är så stor rullians inom domstolarna bland nämndemän, det är inte nämndemännen själva som bestämmer om de ska sitta som nämndeman i ett mål, utan det är domstolen som lottar ut vem som ska döma i ett mål.⁶² I min enkät var det främst socialdemokrater och moderater som svarade, och detta beror med all sannolikhet på att de har blivit tilldelade flest platser. På Lunds tingsrätt tjänstgör 39 moderater, 36 socialdemokrater, 20 folkpartister, 9 miljöpartister, 9 Sverigedemokrater, 7 centerpartister, och 4 vänsterpartister. Det som påverkar hur många rättegångar som nämndemän får vara med på är deras intresse, och hur många nämndemän som är kopplade till domstolen. Antalet rättegångar en nämndeman medverkar i kan även påverkas av hur många mål det är på domstolen.⁶³ Enkäten lades ut i nämndemännens samlingsrum vilket också sannolikt påverkat svarsfrekvensen samt vilka som svarat. Det är inte säkert att alla nämndemän besöker detta rum. På grund av tidsbrist och svårigheter att få tillgång till nämndemännens adresser skickades enkäten inte ut men en postad enkät hade säkert fått en bättre spridning kanske till och med bättre än en digital enkät då åldern på nämndemännen är hög och det är inte säkert att de använder e-post och internet dagligen. På Lunds tingsrätt tjänstgör 14 stycken 30-talister, 56 stycken 40-talister, 22 stycken 50-talister, 13 stycken 60-talister, 16 stycken 70-talister, 11 stycken 80-talister, och 2 stycken 90-talister. Det var flest 40-talister som besvarade min enkät och anledningen till detta kan vara att det är flest 40-talister som tjänstgör på Lunds tingsrätt. Det är 74 män och 55 kvinnor som

⁶² Domstolsverkets hemsida (2011). *Rollen som nämndeman*. URL. <http://www.domstol.se/Om-Sveriges-Domstolar/Arbeta-pa-domstol/Arbetsomraden/Namndeman/Uppgift-och-roll/> [2011-05-30]

⁶³ Domstolsverkets hemsida (2011). *Rollen som nämndeman*. URL. <http://www.domstol.se/Om-Sveriges-Domstolar/Arbeta-pa-domstol/Arbetsomraden/Namndeman/Uppgift-och-roll/> [2011-05-30]

tjänstgör på Lunds tingsrätt. Men det var flest kvinnor svarade på enkäten vilket också kan ha påverkat resultatet.

6 Resultat

I det här kapitlet redovisas resultatet av den empiriska studien av undersökningen av hur många och vilka som skrivit skiljaktiga i 2009s domar och resultatet av den genomförda enkäten.

6.1 Resultat domar

Jag har totalt gått igenom 2628 domar från Lunds tingsrätt 2009, och av dem hittade jag 69 domar med skiljaktig mening. En av domarna föll bort på grund av att det inte fanns någon skiljaktig mening med som bilaga, så bortsett från den domen blev det 68 domar med skiljaktig mening. Vilket betyder att 97.4% av domarna är enhälliga, och i 2.6 % av domarna har någon skrivit sig skiljaktig.

När det gäller kön på nämndemän som skrivit sig skiljaktiga så har 38 män och 30 kvinnor haft en skiljaktig mening, och när det gäller juristdomaren så är det 13 män och 15 kvinnor.

Enligt mina beräkningar skrev sig nämndemän skiljaktiga i 40 av fallen och juristdomare i 16 av fallen. I 12 av fallen skrev sig både juristdomare och nämndeman skiljaktiga.

I diagram 1 kan man se de brott som nämndemän och juristdomare har skrivit sig skiljaktiga i. Som man kan se var det vanligast att man skrev sig skiljaktig i misshandelsmål, och efter det kommer trafikbrott. Då detta bara är en mindre översikt över vilka brottsrubriceringar som nämndemännen och juristdomaren har skrivit sig skiljaktig i har jag inte kunnat ta med alla åtalpunkter. Vissa personer är åtalade för flera brott, och nämndemän samt juristdomare kan ha olika meningar i olika åtalpunkter, och det kan på sätt bli krångligt att reda ut. I en av staplarna har jag valt att redovisa ”förändring påföljd”, och med det menas att den åtalade personen redan har fått en dom men har misskött den, och tingsrätten har därför behövt förhandla om personen ska få en annan påföljd eller en varning.

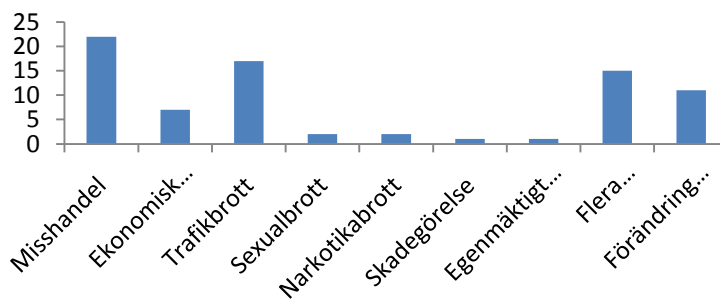

Diagram 1. I vilken typ av domar har nämndemännen skrivit sig skiljaktiga på Lunds Tingsrätt under 2009.

I diagram 2 kan man klart och tydligt se att det var vanligast att skriva sig skiljaktig till nackdel för den åtalade. Det var 46 stycken som skrev sig skiljaktiga till nackdel för den åtalade, och 15 som skrev sig skiljaktig till fördel. 6 stycken som skrev sig skiljaktig i olika frågor (Skuld, påföljd, skadeståndsfrågan m.m.) och kunde därmed vara både till för och nackdel för den åtalade. 8 juristdomare och 7 nämndemän skrev sig skiljaktig till fördel för den åtalade.

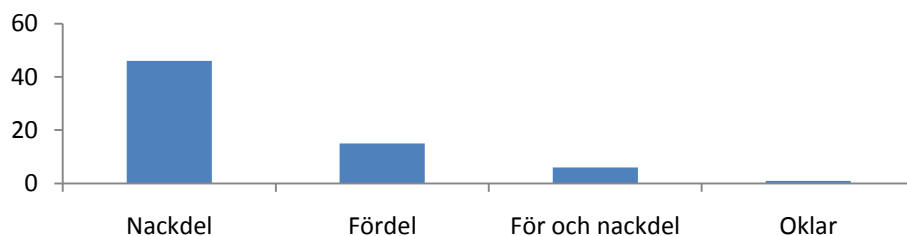

Diagram 2. Antalet nämndemän som har skrivit sig skiljaktig till fördel/nackdel för den åtalade på Lunds Tingsrätt under 2009.

I diagram 3 kan man se att det var vanligast att skriva sig skiljaktig i skuldfrågan. Sedan skuld och påföljdsfrågan, och efter det kommer påföljdsfrågan. De andra frågorna är mindre vanligt att man skriver sig skiljaktig i.

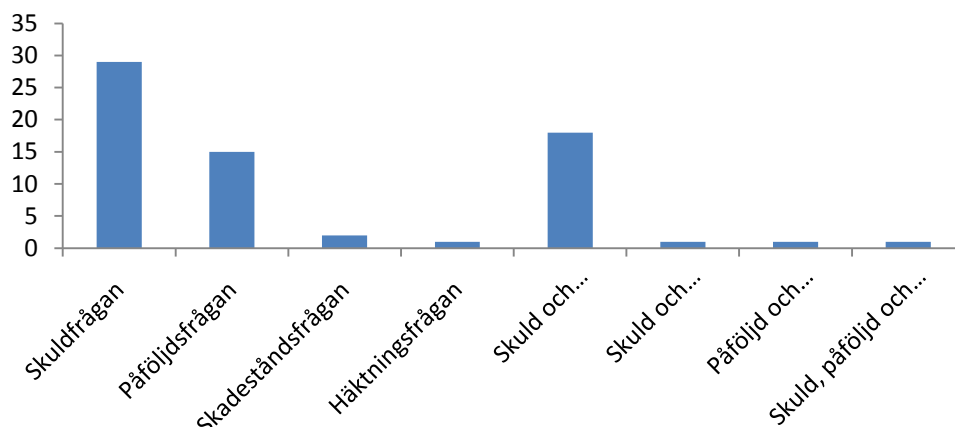

Diagram 3. Redovisning av de frågor som är de vanligaste att nämndemän och juristdomare skriver sig skiljaktig i på Lunds tingsrätt under 2009.

6.2 Sammanfattning studiet av domar

Sammanfattningsvis kan man säga att det är väldigt få nämndemän och juristdomare som skriver sig skiljaktig, och det har inte förändrats särskilt mycket sen de andra studierna utfördes. I min undersökning finns det bara en skiljaktig mening i 2.6 procent av fallen, och i den tidigare forskning som utfördes 1994 så kom de fram till ungefär samma siffra. Så någon stor förändring har inte skett på den fronten. Man kan därmed konstatera att det är väldigt sällan nämndemän/juristdomare är oeniga i beslutet.

När det gäller könsfördelningen är det väldigt jämt fördelat beträffande skiljaktig mening. Både män och kvinnor skriver sig skiljaktig i ungefär samma omfattning både när det gäller juristdomare och nämndemän. Men däremot var det över dubbelt så många fler nämndemän som skrev sig skiljaktig än juristdomare. Vanligast var att man skrev sig skiljaktig i misshandelsfallen, och efter det trafikbrott.

6.3 Resultat enkäten

I detta avsnitt redovisar jag mitt resultat av enkätundersökningen. Hur enkäten såg ut kan man se i (bilaga 1) Jag la ut 129 enkäter då det är så många nämndemän på Lunds tingsrätt. Jag hade enkäten i nämndemannarummet i ca 2 veckor och fick

svar på 43 av enkäterna. Vilket motsvarar 33 procent av alla nämndemännen. Nedan följer resultatet av undersökningen. Resultatet redovisas per fråga och sedan görs en sammanfattning.

Fråga 1. Kön

Det var ca 18 procent (24 stycken) kvinnor, och ca 13 procent (17 stycken) män och 1 procent (2 stycken) som inte uppgav kön, som besvarade min enkät.

Fråga 2. Födelseår

Ca 4 procent (5 stycken) av de som svarade på enkäten var födda på 1930-talet. Ca 10 procent (13 stycken) var födda på 1940-talet. 3 procent (4 stycken) var födda på 1950-talet. 3 procent (4 stycken) på 1960-talet. Ca 7,5 procent (10 stycken) var födda på 1970-talet. 3 procent (4 stycken) på 1980-talet och 0.75 procent (1 styck) på 1990-talet. En person uppgav inte ålder. 0.75 procent (1 styck).

Fråga 3. År 2010 var medelåldern 61 år på nämndemän på Lunds tingsrätt. Anser du att medelåldern är för hög för nämndemän?

19 procent (25 stycken) anser att medelåldern är för hög. 13 procent (18 stycken) anser inte att den inte är för hög.

Fråga 4. Har du någon gång skrivit dig skiljaktig i en dom?

Ca 17 procent (23 stycken) har någon gång skrivit sig skiljaktig medan 15 procent (20 stycken) aldrig har skrivit sig skiljaktig.

Fråga 5. Har denna skiljaktiga mening berott på att domen inte stämde överens med dina politiska åsikter?

2 procent (3 stycken) har svarat ja på denna fråga, Men har svarat nej på fråga 4. Vilket inte går ihop riktigt. Då inte alla behövde besvara denna fråga därför att

alla inte skrivit sig skiljaktiga så är det 17 procent (23 stycken) som svarat nej på denna fråga

Fråga 6. Vilket parti tillhör du?

Av de som besvarade min enkät var 7,5 procent (10 stycken) moderater. 9 procent (12 stycken) Socialdemokrater. 3,75 procent (5 stycken) miljöpartister. 1,5 (2 stycken) procent Sverigedemokrater. 0,75 procent (1 styck) vänsterpartist. 2,25 procent (3 stycken) Centerpartister. 3,75 procent (5 stycken) folkpartister. 1,5 procent (2 stycken) Kristdemokrater. 0,75 procent (1 styck) var opolitiskt ansluten och 1,5 procent (2 stycken) valde att inte skriva vilket parti de tillhörde.

Fråga 7. Skulle du vilja att dina politiska åsikter skulle göra sig gällande i dömandet?

3 procent (4 stycken) vill att deras politiska åsikter skulle göra sig gällande i dömandet, medan 29 procent (39 stycken) inte vill det.

Fråga 8. Varför skulle du vilja att dina politiska åsikter skulle göra sig gällande i dömandet?

Fick inget svar på varför de skulle vilja att sina politiska åsikter skulle göra sig gällande.

Fråga 9. Anser du att du får användning för dina politiska åsikter i dömandet?

Ca 5 procent (7 stycken) anser att de får användning för sina politiska åsikter i dömandet. Medan 26 procent (35 stycken) inte anser sig få användning för sina politiska åsikter i dömandet. Ca 1 procent (1 styck) vet inte.

Fråga 10. Uppfattar du ditt uppdrag som nämndeman politiskt?

Ca 2 procent (3 stycken) uppfattar sitt uppdrag som nämndeman politiskt, och 30 procent (40 stycken) uppfattar inte uppdraget som politiskt.

Fråga 11. Har du någon juridisk kunskap?

Ca 16,5 procent (22 stycken) anser sig ha juridisk kunskap och 15,5 procent (21 stycken) har det inte.

Fråga 12. Skulle du vilja ha mer juridisk utbildning?

22,5 procent (30 stycken) vill ha mer juridiskt utbildning, medan 9,5 procent (13 stycken) inte vill ha det.

Något du vill tillägga?

Det var en del personer som ville tillägga någon kommentar. Här kommer jag att skriva dit det relevanta.

- Det är inte mina politiska åsikter som ska spegla min uppfattning utan min bild som en mänsklig lekmanndomare.

- Jag tycker vi nämndemän är ett kunskapslyft till tjänstemän. Vi vet mycket som bidrar till en bättre dom.

- Det är domaren som kan det juridiska och läser i lagboken. Jag har den folkliga och förnuftiga i mitt dömande. Men man kan utse nämndemän på annat sätt. Jag vet, dock inte vilket. På ett studiebesök i Tyskland fick jag info om att dem utser nämndemän genom att ta var 20:e eller så i någon form av skattelängd. Resultatet var att det hämtade först banditen med polis och sen fick de hämta nämndemän med polis. Det verkar till att vara fel sätt.

- Bra initiativ med en enkätundersökning. Vill dessutom gärna ta del av uppsatsen!

- Att använda politiska partier som rekryteringsbas är problematiskt. Partierna tillsätter posterna som en eftertanke. Risken är att man får antingen för politiserade människor eller sådana som inte bryr sig alls.

- Hoppas att nämndemannauppdraget blir mera förankrat i samhället. Det vill säga att det inte behöver väljas enbart bland de politiskt aktiva.

- Man skaffar sig kunskap genom att vara nämndeman. Vi skall vara lekmän vilket är viktigt för den enskilda människan. Man bör inte vara över 70 år det år man väljs.

Detta var vad nämndemännen hade att säga i den sista delen av enkäten där man fick tillägga något fritt.

6.4 Sammanfattning enkätundersökning

Det som är av stor vikt i denna undersökning är om nämndemännen håller sig till de rättsliga normerna som är uppsatta för dem eller om det finns avvikelser, och om denna avvikelse är till nackdel för medborgarna i samhället. På grund av tidsbrist så fick jag bara in 43 av 129 svar av nämndemän på enkäten. Vilket är ca 33 procent. Genom resultatet som kom fram kan man se att ca 24 kvinnor och 18 män hade besvarat enkäten vilket är en ganska jämn fördelning när det gäller kön, då det har diskuterats att det är flest kvinnor som sitter som nämndemän. Av nämndemännen som besvarade enkäten var det 13 stycken som var födda på 40-talet. 40-talisterna utgjorde en majoritet av nämndemännen som besvarade enkäten och man kan därmed se att det är vanligare att det sitter äldre personer som nämndemän. Enligt statistiken som är publicerad på domstolsverkets webbplats kan man se åldersfördelning för nämndemän 2010 och komma fram till att minimiåldern för nämndemän var 24 år, medelåldern 61 år och maxåldern 81 år 2010. Vilket betyder att det är ungefär samma åldrar fortfarande, minimiåldern har sänkt med ett par år men medelåldern är ungefär den samma. Om det bara är äldre som sitter och dömer så stämmer inte detta in med vad lagen uttrycker. I rättegångsbalken kap 4. 1 § yttras det: ”att vid val av nämndemän skall eftersträvas att nämndemannakåren får en allsidig sammansättning med hänsyn

till ålder, kön, etnisk bakgrund och yrke”.⁶⁴ Ca 19 procent av nämndemännen på Lunds tingsrätt ansåg att medelåldern för nämndemän är för hög.

Jag ställde också två frågor om de hade juridisk kunskap och om de ville ha mer juridisk kunskap. Av de som svarade på enkäten var det 16,5 procent som ansåg sig ha juridisk kunskap vilket jag är lite skeptiskt till då det var någon som räknade allmänbildning till juridisk kunskap och någon som var väldigt ung som ansåg sig ha juridisk kunskap. 22,5 procent ville ha mer juridisk kunskap och 9,5 procent ville inte ha det. 17 procent av de svarande nämndemännen hade någon gång skrivit sig skiljaktig. Vilket tyder på att det är mer vanligt att skriva sig skiljaktig än att inte göra det och på svaret om denna skiljaktiga mening berodde på att domen inte stämde överens med deras politiska åsikter har de flesta svarat nej. Vilket tyder på att om nämndemännen skriver sig skiljaktig så har inte detta att göra med deras politiska åsikter. 5 procent av nämndemännen anser att de får användning för sina politiska åsikter i dömandet. Men detta resultat får man ta med en försiktighet då det kan vara så att personerna kan ha missuppfattat frågan. För det skulle kunna vara så att något partis idéer har gått igenom som lagförslag och kan vara en gällande rättsregel. En annan sak som är väldigt viktig är att inte nämndemän uppfattar sitt uppdrag som politiskt. På Lunds tingsrätt var det 2 procent av de svarande som hade svarat ja på denna fråga och detta resultat är jag också skeptisk till då någon hade uppfattat sitt uppdrag politiskt därför att personen var politiskt tillsatt, och nämndemännen kan därmed ha missuppfattat frågan. I slutet av enkäten kunde nämndemännen fylla i om de hade något att tillägga. En nämndeman ansåg att de inte är deras politiska åsikter som ska spegla dennes uppfattning och en annan nämndeman ansåg att det är problematiskt med att använda politiska partier som rekryteringsbas då det kan finnas en risk att man får in för politiserade människor eller sådana som inte bryr sig alls. En av nämndemännen tyckte att nämndemannauppdraget skulle bli mer förankrat i samhället, alltså att man ska kunna väljas som nämndeman utan att gå med i ett parti.

⁶⁴ Rättegångsbalken. 4 kap. 7§

7 Diskussion

I detta kapitel kommer jag analysera och diskutera mina resultat utifrån teori och tidigare forskning. Som tidigare nämnts så är syftet med min uppsats att undersöka om nämndemännen på Lunds tingsrätt följer de rättsliga normer som styr deras arbete och undersöka om de sociala normer eventuellt kan påverka deras beslut och om detta kan vara till nackdel för medborgarna i samhället.

Nämndemän är med i den dömande verksamheten och ska tillsammans med en juristdomare tillämpa rättsliga normer. Men de ska inte enbart tillämpa rättsliga normer i beslutsfattandet. De står även själva under ett visst antal rättsliga normer som styr deras arbete. Inom den rättssociologiska forskningen kring normer brukar man dela in normer som tillhörande börat och varat. I denna studie relaterar vi börat till de rättsliga regler som styr, - hur nämndemän bör handla och varat till hur nämndemännen gör i praktiken och anser att deras roll är. Frågan i denna studie har varit om dessa rättsliga normer följs i praktiken och studien har alltså fokuserat på att studera praktiken och därmed varat. När de rättsliga normerna uttrycker att man ska vara objektiv och opartisk i sin bedömning, så är det så att säga en slags handlingsanvisning. De flesta nämndemännen på Lunds tingsrätt tycker själva att de följer denna norm. De anser sig själva vara objektiva och opartiska. Men enligt mitt empiriska material finns det avvikelser. De är inte stora. Men det finns. Ett exempel är när man undersöker de skiljaktiga meningarna. I min studie visar det sig att nämndemännen oftast ställer sig skiljaktig till nackdel för den åtalade. Det kan vara ett exempel på att sociala normer som härhör ur politiska åsikter kommer in och påverkar, oftast är det i skuld och påföljdsfrågan de skriver sig skiljaktig, då kan man undra vart principen ”Hellre fria än fälla” har tagit vägen. - Juristdomaren är den som har koll på de rättsliga normerna och försöker förmedla dessa till nämndemännen och skulle inte nämndemännen tycka att detta är rätt så kan de alltså ställa sig skiljaktig. En del av nämndemännen i studien uttrycker öppet att de vill att deras politiska åsikter ska göra sig gällande i dömandet, detta tyder på att de vill ta in samhälliga normer

i rätten även om de i lagstiftningen som styr nämndemännens arbete står att de ska ... iaktta saklighet och opartiskhet” Tanken är att nämndemännen inte skall styras av politiska åsikter. Domareden som nämndemän måste avlägga innan de börjar tjänstgöra uttrycker ... att man ska döma med förstånd och samvete i alla domar ej mindre den fattige än den rika”. Partier representerar på ett sätt olika sociala grupper i samhället med olika sociala normer, och detta kan påverka domen, eftersom ett parti kan representerar de som har det bättre ställt och ett annat de som har de sämre ställt, och när dessa politiska normer styr vårt handlande så kan kanske folk bli orättvist behandlade på grund av en nämndeman känner mer för en person från en viss social grupp än en annan, och detta kan uttryckas i form av att den åtalade får strängare straff. Ett exempel är de omdiskuterade Sverigedemokraterna som sägs vara ett främlingsfientligt parti, och när de sitter som nämndemän känner de kanske mer för en person med svensk bakgrund än en person med utländsk bakgrund och detta kan leda till att man vill att personen som man känner minst för får ett strängare straff, medan personen man känner mer för får ett lindrigare straff, och detta gör att folk inte blir behandlade lika som är en av de rättsliga normerna som skall styra nämndemännens arbete. Detta kan skapa problem. Rättssystemet är ett slutet system som naturligtvis är grundat på sociala normer men där dessa är djupt rotade och etablerade i samhället och inte handlar om tillfälliga politiska åsikter. Ett politiskt parti har en ideologi som sedan blir en slags oskriven norm och det är detta som kan driva fram nämndemännens avvikande från de rättsliga normerna. Eftersom normer reproduceras socialt kan man koppla detta till politiska partier som är ett eget socialt system som reproducerar normer. Dessa normer interageras sedan i nämndemännen som kanske omedvetet eller medvetet tar med sig dessa normer in i rätten. Om då nämndemännen tar in sina sociala normer i form av politiska åsikter i rätten, kan det bli problematiskt. Detta kan leda till att människor blir orättvist behandlade. Eller får strängare straff då ett politiskt parti kanske vill ha strängare straff. Dessutom kan det i det längre perspektivet leda till att nämndemannainstitutionen ifrågasätts. Nämndemannafunktionen har förändrats över tiden och senaste förändringen har nämndemännen fått mer makt. Som nämnts i den aktuella

debatten kring nämndemän har förändringen av den politiska scenen i Sverige gjort att frågan kring lagens politiska aspekter aktualiserats. Debatten visar att alla partier inte gillar alla lagar, och tycker man något är fel med lagen vill man inte tillämpa den.

Resultatet visar att rättsliga normer följs men att det finns avvikelser och dessa avvikelser kan bero på nämndemän använder sina politiska åsikter i dömandet. I domslutsundersökningen kunde man se att de flesta nämndemän skrev sig skiljaktig till nackdel för den åtalade när de väl skrev sig skiljaktiga, och det var oftast i skuld och påföljdsfrågan och det var mest vanligt att man skrev sig skiljaktig i misshandelsfallen. Det var över dubbelt så många nämndemän än juristdomare som skrev sig skiljaktig. När en juristdomare skriver sig skiljaktig kan det handla om att flera nämndemän har gått emot domaren och vunnit i omröstningen. Domaren är den som har kunskap om gällande rätt och skulle inte nämndemännen hålla med om detta så kan de gå emot domaren, och detta kan vara ett tecken på att de har tillämpat sina politiska åsikter i rätten och inte velat tillämpa de rättsliga normerna, men det kan också vara ett tecken på en mycket aktiv nämndeman som gör vad han är där för, att se till att alla människor behandlas lika och rättvist. Man behöver inte skriva sig skiljaktig till nackdel för den åtalade. Man kan även göra det till fördel

Det är dock mer vanligt att nämndemän inte skriver sig skiljaktiga och vad det kan bero på kan man undra. Dagens debatt kring nämndemän handlar ju framförallt om de fall där de skrivit sig skiljaktiga. Att inte nämndemän skriver sig skiljaktig är en mycket intressant fråga då man undersöker nämndemännens funktion. Varför använder vi oss av nämndemän om de alltid håller med domaren? Är det verkligen nödvändigt att denna institution finns? Vad har den för funktion? Man kan med utgångspunkt från dessa frågor undra varför massmedia fokuserar så starkt på att nämndemännen skriver sig skiljaktig och dessa skiljaktiga meningar kan vara till nackdel för den åtalade när nämndemännen skriver sig skiljaktiga i väldigt låg utsträckning.

I en del av enkäten fick nämndemännen fritt skriva vad de ansåg och en av nämndemännen uttryckte: - *”Det är inte mina politiska åsikter som ska spegla min uppfattning utan min bild som en mänsklig lekmanadomare”*. Denna nämndeman har enligt min mening förstått sitt uppdrag. Det är som sagt inte politiska åsikter som ska spegla uppfattningen då bryter man mot de rättsliga normerna, vilket inte denna nämndeman gör.

När det gäller rekryteringen av nämndemän verkar en av nämndemännen vara lite reserverad ” - *Det är domaren som kan det juridiska och läser i lagboken. Jag har den folkliga och förnuftiga i mitt dömande. Men man kan utse nämndemän på annat sätt. Jag vet, dock inte vilket. På ett studiebesök i Tyskland fick jag info om att dem utser nämndemän genom att ta var 20:e eller så i någon form av skattelängd. Resultatet var att det hämtade först banditen med polis och sen fick de hämta nämndemän med polis. Det verkar till att vara fel sätt.*” Jag kan hålla med om att det kan se illa ut att utse nämndemän på detta sätt, men det finns andra möjliga alternativ, som till exempel genom att intervjua folk, som en slags arbetsintervju hade varit ett alternativ, då kan man se om folk är lämpliga för uppdraget eller inte och då kan man även vara ”mer” säker på att de inte blandar in sina politiska åsikter vilket kan vara ett problem med att utse nämndemän genom ett politiskt parti. Vilket även två av nämndemännen kommenterade.

- *Att använda politiska partier som rekryteringsbas är problematiskt. Partierna tillsätter posterna som en eftertanke. Risken är att man får antingen för politiserade människor eller sådana som inte bryr sig alls.*

- *Hoppas att nämndemannauppdraget blir mera förankrat i samhället. Det vill säga att det inte behöver väljas enbart bland de politiskt aktiva.*

Dessa nämndemän anser alltså att man borde bredda rekryteringen av nämndemän. Då det kan vara problem med att ha nämndemän från olika partier.

I enkätundersökningen som genomfördes i denna studie ansåg flera av nämndemännen att medelåldern är för hög gällande nämndemännen. Vilket kan kopplas till den aktuella debatten som pågår nu, där debattörerna uttrycker att det

är för gamla personer som sitter som nämndemän, och detta anser då även en majoritet på Lunds tingsrätt. En av nämndemännen skrev såhär: *Man bör inte vara över 70 år det är man väljs*. Jag kan tycka att 70 år är ganska hög ålder också. Men alla har vi alla olika uppfattningar. Jag tror att det kan vara ett problem med att ha för gamla nämndemän i domstolen då de inte kan spegla hela samhället. Dessa personer kan ha andra normer än vad en person som är yngre har. Då normer kan ha förändrat genom tiderna. Därför kan det vara viktigt med en jämn fördelning när det gäller ålder, och även kön.

Mer än hälften av nämndemännen som besvarade min enkät har någon gång skrivit sig skiljaktig. Men enligt nämndemännen själva har denna skiljaktiga mening inte berott på att domen inte stämde överens med deras politiska åsikter. Fast något jag reagerade över var att tre nämndemän svarade nej på om de hade skrivit sig skiljaktig, men hade svarat ja på följdfrågan angående om den skiljaktiga meningen berodde på att domen inte stämde överens med deras politiska åsikter. Detta kan ifrågasättas, om de verkligen har svarat ärligt på frågan om de ställt sig skiljaktig någon gång.

Några av nämndemännen ville att deras politiska åsikter skulle göra sig gällande i dömandet, men det som är mest uppseendeväckande med min studie är att vissa nämndemän på Lunds tingsrätt anser att de får användning för sina politiska åsikter i rätten vilket helt strider mot de rättsliga normerna och detta tyder på att en del av nämndemännen inte följer dessa normer. Några av nämndemännen uppfattade sitt uppdrag som politiskt, men detta resultat får man ta med en försiktighet då någon hade uppfattat sitt uppdrag som politiskt på grund av att denne var politiskt tillsatt. Alla har subjektiva uppfattningar om saker, därför vet man inte om personen har uppfattat en sak på samma sätt som någon annan.

Hälften av nämndemännen på Lunds tingsrätt ansåg att de hade juridisk kunskap, dock uppfattade någon av nämndemännen detta fel då denne ansåg att allmänbildning var juridisk kunskap. Det jag menade var om man hade läst någon juridisk kurs, eller juristutbildningen. Men detta uppfattades nog inte riktigt rätt. Jag tror att många av nämndemännen anser att de har juridisk kunskap, därför att de har erfarenhet som nämndeman och den professionella domaren här därmed

förmedlat en del rättsliga normer till dessa nämndemän och på så sätt har de lärt sig många rättsliga regler. Om denna studie skulle göras om hade det nog varit bra att formulera om frågan lite, då det inte var riktigt tydligt vad man menar, och eftersom frågan var otydlig så är inte detta resultat till 100 procent tillförlitligt. Men många anser i alla fall att de har juridisk kunskap på ett eller annat sätt, oavsett om det är en utbildning inom juridik eller allmänbildning.

De flesta som svarade på min enkät var partimedlemmar från Socialdemokraterna och moderaterna. Det var väldigt få från andra partier, men det kan man på ett sätt förstå då moderaterna och socialdemokraterna är de största partierna och att de har fått flest nämndemannaplatser.

Resultatet visar att det är väldigt få nämndemän som skriver sig skiljaktig och det är väldigt få som avviker från de rättsliga normerna. Därför kan man undra varför debatten i media är så stor. Istället kan man fundera över varför inte fler nämndemän skriver sig skiljaktiga, nämndemännen är där för att spegla samhället, de ska tillämpa rättsliga regler tillsammans med juristdomaren, och de ska också med deras bakgrund och erfarenhet se till att rättsreglerna passar in i dagens samhälle. Om alla nämndemän håller med juristdomaren i alla fall, kan man undra vad man ska ha nämndemän till överhuvudtaget. Man kan därmed ifrågasätta om de tillräckligt aktiva.

Ett av problemen med den här undersökningen var att hitta tidigare forskning. Den forskningen jag hittat behandlar inte direkt det som är relevant för min undersökning men det finns vissa forskningsresultat som kan relateras till min studie.

I Stockholm och Göteborg genomfördes 1994 två undersökningar om skiljaktiga meningar, hur vanligt det var att man ska skrev sig skiljaktig osv. De kom fram till att ca 3 procent skrev sig skiljaktiga på vardera tingsrätt. 2009 skrev sig 2,6 procent skiljaktig på Lunds tingsrätt Det betyder att den siffran inte har förändrat så mycket. Enligt studierna som genomfördes 1994 var den skiljaktiga meningen

till störst del till nackdel för den åtalade. Detta pekar som sagt tidigare även min studie på.

Den undersökning som kan kopplas närmre min är Christer Rundkvist undersökning som genomfördes 1995. Han genomförde en enkätundersökning bland nämndemän i hela landet som handlade om hur nämndemän ser på sitt uppdrag och om de får användning för sina politiska åsikter med mera. Hans resultat stämmer inte riktigt in på mitt då han fick mer uppseendeväckande siffror. Men det tyder på att det finns nämndemän som ser sitt uppdrag som politiskt och de anser sig ha möjlighet att använda sina politiska åsikter i rätten, vilket även jag har kommit fram till, men som sagt siffrorna i min studie är inte lika uppseendeväckande.

Resultatet jag fick fram gäller som sagt bara Lunds tingsrätt, och därför kan man inte generalisera detta resultat. Nämndemännen på Lunds tingsrätt verkade vara villiga att svara på enkäten som utförts i denna studie, problemet var bara att det inte fanns tillräckligt med tid. Hade enkäten kunnat ligga ute lite längre hade jag antagligen fått fler svar och kanske mer uppseendeväckande siffror.

Några av frågorna i enkäten kunde även förtydligas lite. Då någon kan ha missuppfattat någon fråga, som till exempel frågan om de har juridisk kunskap. Förutom detta anser jag att undersökningen har gått väldigt bra, jag fick fler svar från nämndemännen än vad jag förväntade mig. Nedan besvaras frågeställningar utifrån det resultatet jag fick in.

- *Följer nämndemännen på Lunds tingsrätt de rättsliga normerna som styr deras handlande?*

Ja, De flesta nämndemännen följer de rättsliga normerna, men det finns som sagt avvikelser. Vissa vill ta in sociala normer i form av politiska åsikter och då kan man ifrågasätta om det kan vara så att det förekommer.

- *Finns det tendenser som pekar på att nämndemännen på Lunds tingsrätt blandar in politiska normer som strider mot de rättsliga normerna som styr nämndemännens arbete i dömandet?*

Tendenser finns, men i denna undersökning har jag inte kommit fram till hur och varför nämndemän gör det, då nämndemännen inte ville svara på den frågan. Men eftersom en del av nämndemännen anser sig få användning för sina politiska åsikter i dömandet, så kan man börja fundera.

- *Och i så fall är detta till nackdel för medborgarna i samhället?*

Ja, när detta sker kan det vara till nackdel för medborgarna i samhället då nämndemännen oftast skriver sig skiljaktig till nackdel för den åtalade, och en del politiska partier vill ha strängare straff. m.m. Men det kan också vara till nackdel att nämndemän inte skriver sig skiljaktig då det kan vara till fördel för den åtalade ibland att nämndemän skriver sig skiljaktig.

8 Slutsats

Den här undersökningen har handlat om huruvida nämndemän följer de rättsliga normer som styr deras arbete och om det finns tendenser som pekar på att de tar in sociala normer i form av politiska åsikter i domslutet. Om de avviker från dessa och i så fall om detta är till nackdel för medborgarna i samhället. Jag har kommit fram till att den viktigaste slutsatsen som kan dras av den här undersökningen är att nämndemännen följer de rättsliga normerna. Det är en väldigt liten del av nämndemännen som skulle vilja att deras politiska åsikter skulle göra sig gällande i dömandet och som anser sig ha möjligheten att använda sina politiska åsikter i dömandet och man kan därmed undra varför massmedias debatt är så stor. Det verkar som att normen att hålla med domaren är större än att ta in sina egna subjektiva normer och åsikter i domen och man kan därmed undra varför man har nämndemän egentligen. Man kan även bekräfta tidigare studier som utförts, siffran angående skiljaktiga meningar har knappt förändrats någonting på ca 15 år.

När det gäller nämndemannakårens sammansättning kan man fortfarande se att det är mycket äldre personer som sitter som nämndemän i den dömande verksamheten och detta strider mot den rättsliga normen att nämndemannakåren ska vara av varierande karaktär. Av det som kommit fram anser jag att man behöver granska systemet noggrannare, runt om i Sverige. Bredda nämndemannakåren gällande ålder, kön, etnicitet och så vidare, så att det speglar hela Sverige, och inte bara den äldre generationen. Tillsätta icke-politiskt engagerade personer kanske genom att intervjua personer som verkligen är intresserade av att sitta som nämndemän och då se om de är lämpliga. Alla kanske inte vill gå med i ett parti och detta kanske hindrar många från att bli nämndemän. Därför tycker jag att en ändring kan behövas gällande rekryteringen.

9 Rekommendationer för vidare forskning

Då det gjorts väldigt lite forskning om nämndemäns funktion i rätten tycker jag att det borde forskas vidare om detta. Det är väldigt viktigt för den enskilde då personer kan dömas olika om det sitter olämpliga lekmannadomare i rätten, och detta strider mot det som sägs i regeringsformen att alla ska dömas lika inför lag.⁶⁵ Det var dessutom väldigt längesedan det utfördes en undersökning om just detta, och det har mest var hos enskilda tingsrätter. Därför tycker jag att man borde slå på stort och göra en undersökning i hela Sverige. Försöka få så många nämndemän som möjligt att svara på en enkät. Det diskuteras väldigt mycket om Sverigedemokraterna och att de vill föra in sina politiska åsikter i rätten. Men vem säger att inte något annat parti skulle vilja det. Bara att dessa kanske inte uttalar sig om det. Därför tror jag på en anonym enkätundersökning där man försöker att blottlägga avvikelser som kan göra att folk känner sig mer trygga i samhället då sanningen verkligen kommer fram oavsett om den är positiv eller negativ. Jag tror folk bli oroliga när de läser i media om dessa påstådda lekmannadomare med olika opassande subjektiva värderingar som sitter i den dömande verksamheten att de just ska bli dömda av en sådan person. Denna studie liksom andra tidigare studier visar att det dock är väldigt få nämndemän som skriver sig skiljaktiga. En generell undersökning i hela Sverige borde därför även fokusera på nämndemanna institutionens funktion generellt, vad vill vi med denna institution och vad har den för funktion i praktiken. Detta ser jag som en lösning för den debatt som pågår nu, för att lugna medborgarna men även ge möjlighet att på ett objektivt och förutsättningslöst sätt fundera på nämndemännens funktion i dagens samhälle. En sådan undersökning skulle också kunna ligga till grund för att kanske utbilda nämndemän bättre för den uppgift de står inför samt fundera på om formen för

⁶⁵ Regeringsformen. Kap 1. 9§

nämndemännens arbete kanske måste förändras för att bättre passa dagens samhälle och samtidigt säkerställa rättssäkerheten.

10 Referensförteckning

Offentligt tryck

Domstolsverkets publikation. (2006). *Nämndeman roll och uppgifter*. URL: http://www.domstol.se/Publikationer/Namndeman/roll_och_uppgift_tingsratt.pdf

[2011-04-04]

Domstolsverkets publikation. (2007). *Nämndemannakårens sammansättning*.

URL: http://www.domstol.se/Publikationer/Rapporter/DV_rapport_2007_2.pdf

[2011-04-20]

Domstolsverkets publikation. (2009). *Domstolstatistik 2009*. URL: <http://www.domstol.se/Publikationer/Statistik/domstolsstatistik2009.pdf> [2011-

04-17]

SOU 2002:61. *Framtidens nämndemän*

Litteratur

Arvidson, Rosengren. (2005). *Sociologisk metodik*. Liber AB. Malmö

Baier, Svensson. (2009). *Om normer*. Liber AB. Malmö

Diesen, Christian. (1996). *Lekmän som domare*. Nordstedts juridik AB. Stockholm.

Malsch, Marijke. (2009). *Democracy in the courts: Lay participation in European criminal Justice*. Ashgate. Farnham.

Mathiesen. (2005). *Rätten i samhället*. Studentlitteratur. Lund.

Svensson, Måns. (2008). *Sociala normer och regelefterlevnad*. Media-tryck sociologen.

Trost, Jan. (2001). *Enkätboken*. Studentlitteratur. Lund.

Artiklar

Anderson, Stanely. (1990) *Lay judges, jurors in Denmark*. The American journal of comparative law. Vol 38. No 4. Pp. 839-864

Gerhard, Zeisel. (1972). *Lay Judges in the German Criminal Courts*. The journal of legal studies. Vol 1. No 1. Pp. 135-191

Sanja, Kutnjak, Ivkovi. (1997). *Lay participation in decision making: a Croatian perspective on mixed tribunals*. The Howard journal of criminal justice. vol. 36, no 4, pp. 406-423

Valerie P. Hans. (2008). *Jury systems around the world*. The annual review of law and social science.

Internet

Abrahamsson, Maria. (2006) *Låt oss slippa lekmännen i domstolarna*. URL: http://www.svd.se/opinion/ledarsidan/lat-oss-slipa-lekmannen-i-domstolarna_370894.svd [2011-04-04]

Andersson, Lotta. (2011). *Nämndemän somnade i sina domstolar*. URL: <http://ret-web05.int.retriever.no.ludwig.lub.lu.se/services/archive.html?method=displayPDF&documentId=05090720110312676083&serviceId=2> [2011-04-03]

Andersson, Lotta. (2011). *Gamla nämndemän ett känt problem*. URL: <http://ret-web05.int.retriever.no.ludwig.lub.lu.se/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=05090720110312676084&serviceId=2> [2011-04-03]

Andrén, Simon. (2011). *Varannan nämndeman i Stockholm är pensionär*. URL: <http://www.dn.se/sthlm/varannan-namndeman-i-stockholm-ar-pensionar> [2011-04-03]

Breitner, Lena. (2011). *Imam ifrågasätts som nämndeman*. URL: <http://www.skanskan.se/article/20110311/MALMO/110319931/1004/trelleborgve/linge/-/imam-ifragasatts-som-namndeman> [2011-04-03]

Eriksson, Maria. (2010). *Nämndemannainstitutet borde ses över, alldeles oavsett*. URL: http://www.svd.se/opinion/ledarsidan/namndemannainstitutet-borde-ses-over-alldeles-oavsett_5381907.svd [2011-04-03]

Gustafsson, Sofia. Oldenburg, Leif. (2011). *SD vill föra in sina åsikter i rätten*. URL: <http://www.metro.se/nyheter/sd-vill-fora-in-sina-asikter-i-ratten/EVHkcd!eJuIY53xr1sOY/> [2011-04-03]

Isberg, Anders. (2011). *Lagman kritisk mot nämndeman från SD*. URL: <http://www.skanskan.se/apps/pbcs.dll/article?AID=/20110315/LUND/703149886/1012> [2011-04-03]

Rosenberg, Lars. (2011). *Utse nämndemän genom lottning*. URL: <http://ret-web05.int.retriever.no.ludwig.lub.lu.se/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=057074201104054E811086D3BDBFBA4330E4DB1BB23D54&serviceId=2> [2011-04-05]

Stenborre, Eva. (2010). *Därför kan SD-politiker inte sitta som nämndemän i domstolarna*. URL: <http://www.newsmill.se/artikel/2010/09/24/d-rf-r-kan-sd-politiker-inte-sitta-som-n-mndem-n-i-domstolarna> [2011-04-04]

Svensson, Anne. (2011). *Domstolar utan nämndemän, tack!* URL: <http://ret-web05.int.retriever.no.ludwig.lub.lu.se/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=05080320110309681779&serviceId=2> [2011-04-03]

Muntliga källor

Jönsson, Jan. *Vaktmästare, Lunds tingsrätt*, [2011-03-24]

11 Bilagor

Bilaga 1

LUNDS
UNIVERSITET

Mitt namn är Camilla Arnesen och jag håller just nu på med mitt examensarbete i rättssociologi och utför en undersökning om nämndemän. Jag vore mycket tacksam om ni kunde fylla i enkäten eftersom mitt examensarbete bygger på att den besvaras. Undersökningen är helt anonym, inga namn kommer att användas i uppsatsen. Är det något ni undrar över så kan ni kontakta mig via e-post: camillaarnesen84@hotmail.com.

Ringa in ditt svarsalternativ

Var god texta tydligt.

1. Kön:

Man

Kvinna

2. Födelseår:.....

3. År 2010 var medelåldern 61 år på nämndemän på Lunds tingsrätt. Anser du att medelåldern är för hög för nämndemän?

Ja Nej Vet ej

4. Har du någon gång skrivit dig i skiljaktig i en dom?

Ja Nej

5. Har denna skiljaktiga mening berott på att domen inte stämde överrens med dina politiska åsikter? (Om du svarat nej på föregående fråga behöver du inte svara på denna)

Ja Nej

6. Vilket parti tillhör du?.....

7. Skulle du vilja att dina politiska åsikter skulle göra sig gällande i dömandet?

Ja Nej

Var god vänd---

----->

8. Om du svarat ja på fråga 7. Varför skulle du vilja att dina politiska åsikter skulle göra sig gällande i dömandet?

.....
.....
.....
.....
.....

9. Anser du att du får användning av dina politiska åsikter i dömandet?

Ja Nej Vet ej

10. Uppfattar du ditt uppdrag som nämndeman politiskt?

Ja Nej

11. Har du någon juridisk kunskap?

Ja Nej

12. Skulle du vilja ha mer juridisk utbildning?

Ja Nej

Något du vill tillägga?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....**Stort tack för din medverkan!**